

**TYÖVÄEN
TALOUDELLINEN
TUTKIMUSLAITOS**

TUTKIMUSSELOSTEITA 41

TUOVI ALLEN

**HYVINVOINTIVALTIO JA JULKISEN SEKTORIN
KASVU POHJOISMAISSA**

HELSINKI 1986

TYÖVÄEN TALOUDELLINEN TUTKIMUSLAITOS

TUTKIMUSSELOSTEITA 41

TUOVI ALLÉN

HYVINVOINTIVALTIO JA JULKISEN SEKTORIN
KASVU POHJOISMAISSA

Helsinki 1986

SISÄLTÖ

Sivu

1.	JOHDANTO	1
2.	TYÖVÄENLIIKKEEN ROOLI HYVIN- VOINTIVALTION KEHITYKSESSÄ	2
3.	INSTITUTIONAALINEN HYVINVOINTI- VALTIO JA KANSALLINEN TALOUS- POLITIIKKA	7
4.	JULKISEN SEKTORIN EKSPANSIO POHJOISMAISSA 1960-1982	11
5.	HYVINVOINTIMENOJEN KEHITYS JA RAKENNE	17
6.	ONKO POHJOISMAINEN HYVINVOINTI- VALTIO KRIISISSÄ?	23
7.	YHTEENVETO	26
	LÄHTEET	28

1. JOHDANTO

Skandinaavisesta hyvinvointivalttiosta puhutaan yleensä tavalla, joka luo kuvan näille maille yhteisestä ja yhtenäisestä "mallista" julkisen sektorin kasvussa ja sosiaaliturvan kehityksessä. Eri Pohjoismaiden välillä on kuitenkin huomattavia eroja niin hyvinvointivaltion kehityksessä kuin harjoitetussa yleisessä talouspolitiikassakin. Missä määrin yleensäkin voidaan puhua pohjoismaisesta hyvinvointivalttiosta, mikäli kansalliset erot ovat suuria? Mitkä tekijät toisaalta yhdistävät Pohjoismaita ja oikeuttavat rinnastamaan niiden hyvinvointivaltiokehityksen toisiinsa? Mihin hyvinvointivaltiokehitys on johtanut eli onko pohjoismaainen hyvinvointivaltio kriisissä?

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan toisaalta sitä, missä määrin erilaiset poliittiset tekijät - kuten esimerkiksi työväenpuolueiden ja ammattiyhdistysliikkeen asema - sekä kussakin maassa omaksuttu talouspoliittinen ajattelutapa ovat vaikuttaneet pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden syntyyn ja kehitykseen. Toisaalta luodaan katsoaus pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden kehitykseen julkisen sektorin budjettitalouden ja sosiaalimenojen kasvun näkökulmasta. Hyvinvointivaltion kehitystä selvitetään tässä kaikkien viiden Pohjoismaan osalta, joskin Islantia koskevat tiedot ovat paikoitellen hyvinkin puutteellisia.

2. TYÖVÄENLIIKKEEN ROOLI HYVINVOINTIVALTION KEHITYKSESSÄ

Yhteiskuntatieteilijät ovat usein pitäneet länsimaisten hyvinvointivaltioiden nousua teollistumiskehityksen, taloudellisen kasvun ja väestörakenteen muuttumisen välttämättömänä seurauksena. Samassa yhteydessä on yleensä myös korostettu kapitalistisen yhteiskunnan hallitsevien ryhmien pyrkimystä vakauttaa omat valta-asemansa hyvinvointivaltion avulla. Vaikka hyvinvointivaltion synty liittyykin läheisesti juuri länsimaisen yhteiskunnan uudenaikaistumiseen ja kansallisvaltioiden muuttumiseen joukkodemokratioiksi, ei poliittisia tekijöitä ja etenkin työväenliikkeen roolia voida pitää täysin merkityksettäminä.

Päinvastoin kuin eräissä muissa Länsi-Euroopan maissa (esim. Saksassa ja Itävallassa), missä hyvinvointivaltion syntyhistoria juontaa juurensa viime vuosisadan loppupuolelle, Pohjoismaissa vastaava kehitys ajoittuu sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen voimistumiseen 1930-luvun ja maailmansotien jälkeisen jälleenrakennuskauden väliseen aikaan. Pohjoismaisen hyvinvointivaltiokehityksen edelläkävijämaana oli taloudellisilta ja poliittisilta olosuhteiltaan kehittynein Tanska, jossa ensimmäiset sosiaaliuudistukset toteutettiin jo 1800-luvun lopulla, melko pian Bismarckin Saksassa toimeenpantujen reformien jälkeen (ks. Esping-Andersen & Korpi 1983-84, 14-16). Myös muita Pohjoismaita varhemmin teollistunut Ruotsi oli siirtynyt orastavien hyvinvointivaltioiden joukkoon jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Kansainvälisessä vertailussa Pohjoismaat osoittautuvat hyvin varhaisiksi hyvinvointivaltion kehittäjiksi, joskin ne sosiaaliturvan tasossa jäivät vielä pitkään kehittyneimpien länsieurooppalaisten hyvinvointivaltioiden (esim. Ison-Britannian) jälkeen.

Sosiaaliturvalainsäädännön varhaisemmassa kehityksessä Pohjoismaissa voidaan havaita kaksi erilaista suuntausta. Ruotsissa ja Tanskassa, missä taloudellisella liberalismilla oli vahva kannatus 1800-luvun lopulla, siirryttiin aluksi vapaaehtoiseen ja valtaosin yksityiseen sosiaalivakuutukseen. Norjassa ja Suomessa päädyttiin sen sijaan alunpitäen bismarckilaiseen järjestelmään, joka oli pakollinen ja toimi kokonaan julkisen rahoituksen turvin (ks. Kuhnle 1978 ja Esping-Andersen & Korpi 1983-84, 15-16). Kaikkien Pohjoismaiden sosiaaliturvalainsäädännön kehittämislle on kuitenkin ollut ominaista se, että ne perustuivat enemmässä tai vähemmässä määrin vallitsevaan köyhäinhoitojärjestelmään.

Hyvinvointivaltion kehityksen kannalta koko väestön kattavan sosiaalivakuutuksen käyttöönotto olikin keskeinen uudistus. Sosiaaliturva oli kuitenkin aluksi pääasiassa poliittisen legitimaation väline, jonka avulla vallassa oleva eliitti pyrki turvaamaan asemansa ja integroimaan työväenluokan porvarilliseen yhteiskuntaan (esim. Gough 1979, 65-69). Tämä saattaa selittää osittain sen, että ensivaiheessa sosiaalivakuutus syntyi nimenomaan autoritaarisissa monarkioissa (so. Saksassa, Itävallassa, Tanskassa ja Ruotsissa; ks. Esping-Andersen & Korpi 1984). Toiselta kannalta katsottuna hyvinvointivaltion synty heijasteli myös pyyteettömämpää pyrkimystä kansalliseen eheyteen sekä sosiaaliseen tasa-arvoon ja vastuuntuntoon. Voidaan kuitenkin väittää, että vaikka humanitaarisilla arvoilla on ollut aivan ilmeisesti oma merkityksensä hyvinvointivaltion kehityksessä, näyttää Länsi-Euroopan maiden varhainen sosiaalilainsäädäntö kuitenkin syntyneen ensi sijassa sen yhteiskunnallisen paineen lieventämiseksi, joka oli seurausta teollistumisesta ja sen mukanaan tuomasta työväestön liikehdinnästä (ks. Hellsten & Riihinen 1986, 34-35).

Toisessa vaiheessa, maailmansotien välisenä aikana, sosiaalivakuutus laajeni nopeimmin niissä maissa, joissa

oli vahva työväenliike (so. Norjassa ja Itävallassa; ks. Esping-Andersen & Korpi 1984). Hyvinvointivaltion varhaista kehitystä on etenkin tässä vaiheessa usein selitetty yhteiskunnan valtaresurssien jakautumisella, työväestön järjestäytymisellä ja mobilisaatiolla sekä työväenliikkeen painostusvoiman avulla (esim. Gough 1979, 64-69 ja Korpi 1983, 195-199). Tähän liittyen on sotien jälkeisen kauden kehitystä luonnehdittaessa myös usein esitetty, että työväenliike ja vasemmistopuolueet ovat voineet hallitusasemista käsin siirtää jakoristiriitojen painopistettä työmarkkinoiden ulkopuolelle, valtiolliselle tasolle, minkä seurauksena hyvinvointivaltio on laajentunut.

Vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen roolia ylikorostavia selitysmalleja hyvinvointivaltion kehitykselle on myös kritikoitu (esim. Kuhnle 1978). Vaihtoehtoisena selityksenä vasemmiston paineelle on tällöin tarjottu poliittista konsensusta. Sosiaalilainsäädännön yleisenä piirteenähän näyttää olevan - sekä Pohjoismaissa että esimerkiksi Isossa-Britanniassa - se, että niin pääoman kuin työväestönkin edustajat ovat esittäneet samansuuntaisia vaatimuksia, joskin erilaisin perustein (esim. Gough 1979, 65). Kyseinen selitys saattaa hyvinkin päteä varhemmin kehittyneisiin pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin. Myöhemmässä vaiheessa näyttää kuitenkin siltä, että juuri laajamittaisinta talouspoliittista konsensusta ja valtiollista tulopolitiikkaa ylläpitäneet maat (esim. Suomi) ovat olleet maltillisempia ja vakaampia hyvinvointivaltiokehityksessään kuin tällaisesta politiikasta pidättäytyneet maat (esim. Ruotsi). Poliittinen konsensus näyttäisi siten kiihdyttäneen hyvinvointivaltion kasvua maailmansotien välisenä aikana ja hillinneen sitä myöhemmin.

Länsieurooppalaiset reformistiset työväenpuolueet ovat aina pitäneet sosiaaliturvan kehittämistä yhtenä talouspoliittisen strategiansa keskeisenä elementtinä. Poliittista voimaa on käytetty markkinapäätöksenteon kor-

vaamiseksi demokraattisella jakoprosessilla (so. "social rights for property rights"). Tämä on merkinnyt sitä, että sosialidemokratia ei ole periaatteessa tunnustanut mitään rajoja hyvinvointipolitiikalle, vaan on ollut valmis laajentamaan sitä progressiivisesti esimerkiksi sellaisille alueille kuin asumiseen ja työllisyyden hoitoon. Pitäytyminen entisiin köyhäinhoitojärjestelmän ja vakuutusmuotoisen sosiaaliturvan puitteisiin ei enää vastannut laajamittaisen sosiaalisen muutoksen asettamia vaatimuksia. Ensisijaisena tavoitteena oli heikentää palkkatyöläisten riippuvuutta markkinavoimista (so. "de-commodification"; ks. Esping-Andersen & Korpi 1984, 183). Toisin sanoen yksilöiden ja perheiden sosiaalisesti hyväksyttävä elintaso ei saanut olla riipuvainen yksinomaan työmarkkinakäyttäytymisestä, vaan jokaiselle oli turvattava minimitoimeentulo työhön osallistumisesta riippumatta.

Hyvinvointivaltion kehityksen toinen vaihe merkitsi sitä, että työväenluokkaa edustavat instituutiot - lähinnä työväenpuolueet ja ammattiyhdistysliike - oivalsivat, että sosiaaliturvajärjestelmän tulee olla yleinen ja koko väestön kattava. Yhtenä vaikuttajana tämän vallinnan taustalla oli työväenluokan sisäinen kahtiajako järjestäytyneisiin ja järjestäytymättömiin työntekijöihin. Sosiaaliturvaa ei siten voinut sitoa ammattiyhdistysliikkeen omaan toimintaan. Toisena ja ehkä merkittävämpänä tekijänä strategian muotoutumisessa oli ilmeinen halu välttää avointa ristiriitaa ruumiillisen ja henkisen työn tekijöiden kesken sekä pyrkimys solmia laajempi liitto maanviljelijäväestön ja kaupunkien pikkuporvariston kanssa. Universalistinen strategia sosiaaliturvan kehittämisessä helpottaisi siten mahdollisimman laajojen kansalaispiirien kollektiivisen toiminnan pitkän aikavälin sosialististen tavoitteiden saavuttamiseksi (ks. Heimann 1980). Esping-Andersen ja Korpi (1984, 184) väittävätkin, että huolimatta egalitaarisista ja solidaarisista tavoitteista, universaalien strategian valinta hyvinvointivaltion kehittämisessä oli viime kädessä

poliittisen mobilisaation ja yhteiskunnallisen muutoksen edistämiseen tähtäävää toimintaa.

Päinvastoin kuin monissa muissa Länsi-Euroopan maissa, joidenkin Pohjoismaiden reformistiset työväenpuolueet ryhtyivät yhteistyöhön maatalousväestöä edustavien agraaripuolueiden kanssa. Suomessa tämä liitto lujittui vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun se muissa Pohjoismaissa alkoi heiketä jo 1950-luvulla. Muussakin mielessä Suomi erosi jo alunpitäen Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden hyvinvointivaltiokehityksestä. Esimerkiksi ruotsalaisista aatetovereistaan poiketen suomalaiset sosialidemokraatit pysyivät sekä suhdannepoliittisesti että hyvinvointivaltion kehittämisen suhteen varsin passiivisinä aina 1960-luvun loppupuolelle asti. Hyvinvointivaltio tosin omaksuttiin ideologisella tasolla jo 1950-luvulla, mutta ei sen edellyttämää poliittista toimintaohjelmaa (ks. Puoskari 1979).

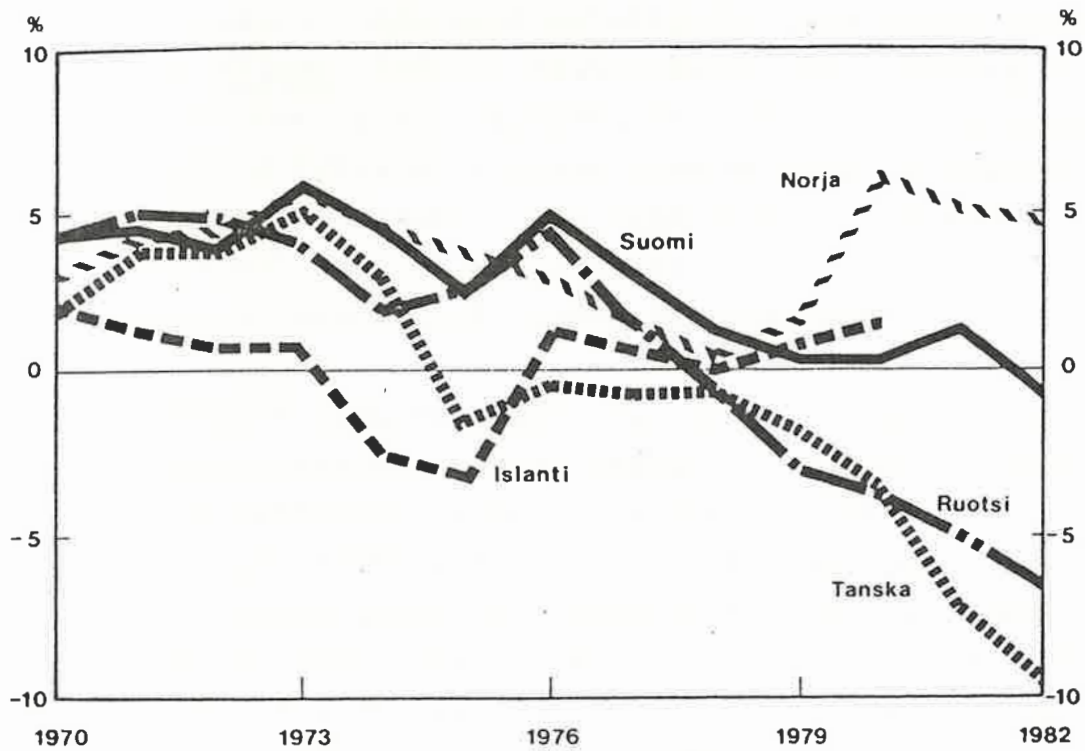
Ideologisella tasolla pohjoismainen sosialidemokratia ajoi reformistista "kansalaisyhteiskunnan" (so. "social citizenship") strategiaa, jonka tavoitteena oli tasoittaa yhteiskunnallisten resurssien jakautumista, lisätä kansalaisten toimintamahdollisuuksia ja luoda laajapohjaista solidaarisuutta, mitä käytännössä ilmensi juuri voimakas konsensushalukkuus (ks. Esping-Andersen & Korpi 1984, 186). Pragmaattisemmalla tasolla sosialidemokraattinen hyvinvointivaltioajattelu edellytti tulonjaon tasa-arvoa ja sosiaalista turvallisuutta, joiden uskottiin puolestaan edistävän taloudellista kasvua ja tuottavuutta (esim. Johansson 1982). Strategisella tasolla valtiollisen hyvinvointipolitiikan tuli olla sopu-soinnussa työmarkkina-, palkka- ja muun talouspolitiikan kanssa. Tämän johdosta pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden ehkä omintakeisin, yhteinen piirre onkin eri politiikkalohkojen yhteenkietoutuneisuus; sosiaalipolitiikkaa ei voida yksiselitteisesti irrottaa omaksi kokonaisuudekseen.

3. INSTITUTIONAALINEN HYVINVOINTIVALTIO JA KANSALLINEN TALOUSPOLITIIKKA

Titmussin tunnettua typologiaa noudattaen voidaan sanoa, että kaikki Pohjoismaat ja niiden työväenpuolueet ovat pyrkineet luomaan "institutionaalisen" hyvinvointivaltion, jossa poliittisella päätöksenteolla on vähintään yhtä merkittävä rooli talouden jakoprosesseissa kuin markkinapäätöksenteolla ja perheellä (Titmuss 1974, 30-31; Wilensky & Lebraux 1958, 138-147 ja Korpi 1983, 190-192). Institutionaalisen hyvinvointivaltion vastakohtana Titmuss näki "marginaalisen" tai "residuaalisen" hyvinvointivaltion (ks. Korpi 1981, 20-21 ja Korpi 1983, 190-192). Marginaalisessa hyvinvointivaltiossa valtiolliseen sosiaalipolitiikkaan oli turvauduttava vain silloin, kun tarpeiden tyydytyksen "luonnolliset väylät" eli markkinat ja perhe eivät toimineet tyydyttävästi - ja silloinkin politiikan tuli olla väliaikaista. Siinä missä marginaalinen hyvinvointivaltio tukee vain kaikkein köyhimpiä (so. etuudet harkinnanvaraisia, minimitasoa, vakuutusmuotoisia), on institutionaalisella hyvinvointivalttiolla merkittävä aineellisia resursseja uudelleenjakava tehtävä (so. etuudet yleisiä, normaalitasoisia, verovaroin rahoitettuja). Maailmansotien jälkeisenä aikana Pohjoismaat ovatkin kehittyneet yhä suuremmassa määrin institutionaalisiksi hyvinvointivaltioiksi. Kehityksen vauhti ja saavutettu taso tosin vaihtelevat huomattavasti maasta toiseen.

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden muotoutumiseen ovat viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana vaikuttaneet merkittävästi myös eroavuudet kansallisessa talouspolitiikassa. Etenkin Ruotsissa ja Norjassa hyvinvointivaltion kehitystä ovat leimanneet täystyöllisyystavoite ja valtiovallan aktiivinen työmarkkinapolitiikka. Kokonaistaloudellisia tavoitteita on näissä maissa pyritty edistämään myös tukemalla taloudellista kasvua julkisin

Kuvio 1. Julkisen talouden rahoitusasema Pohjoismaissa eli julkisyhteisöjen nettoluotonanto suhteessa markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen 1970-1982 (%)

Lähde: OECD 1984, 65.

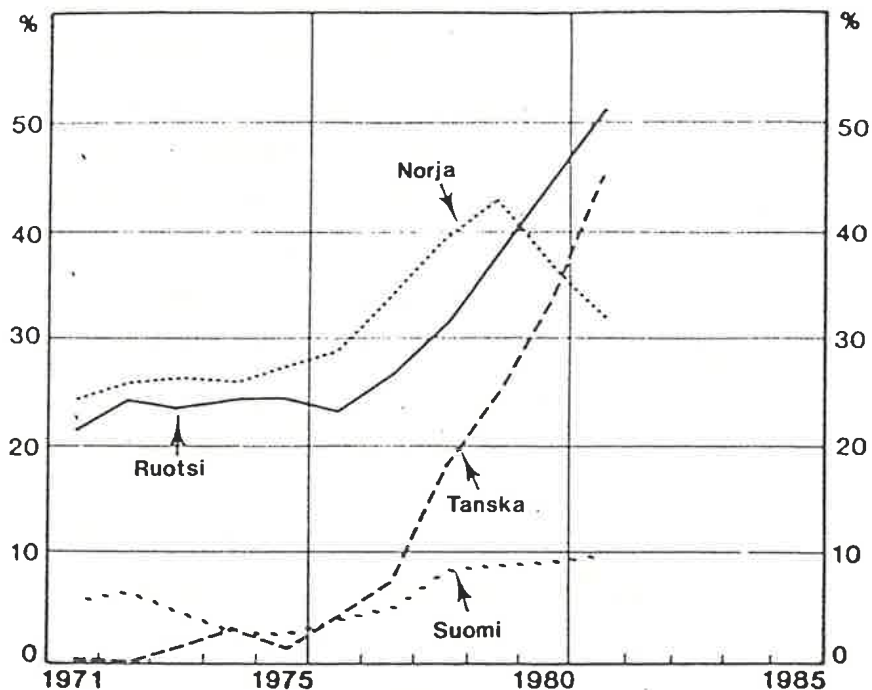
investointinein sekä vahvistamalla kasvun perustaa sosiaaliturvan kehittämällä. Tanskan ja Suomen tapauksessa täystyöllisyys on ollut alisteisempi muille talouspoliittisille tavoitteille. Tätä yhdessä taloudellisen kasvun ja investointien tukemisen kanssa on korostettu tavoitteena, johon hyvinvointipolitiikan tulee sopeutua (esim. Mjøset, 1986). Valtiovallan rooli talouspolitiikassa on useimmiten rajoittunut yksityisen tuotantotoiminnan edellytysten turvaamiseen suorien tulonsiirtojen tai verohelpotusten avulla sekä työn ja pääoman välisen, funktionaalisen tulonjaon säätelemiseen teollisuuden kansainvälisen kilpailukyvyn turvaamiseksi.

Harjoitetun finanssipolitiikan ja julkisen talouden budjettitasapainon näkökulmasta Pohjoismaat voidaan jakaa periaatteessa kahteen ryhmään. Julkisen talouden rahoitusaliijäämlaskelmien (so. nettoluotonanto suhteessa markkintahintaiseen bruttokansantuotteeseen) mukaan ylijäämämaita ovat Islanti, Norja ja Suomi, joissa julkisyhteisöt (so. valtio, kunnat ja sosiaaliturvarahastot) ovat aina 1960-luvun alusta lähtien olleet nettosäästäjiä (ks. OECD 1984, 65). Islannissa julkinen talous tosin oli 1970-luvun puolivälissä lyhyen aikaa alijäämäinen ja Suomessa 1980-luvun alussa. Sen sijaan Norjassa julkisen talouden ylijäämäisyys on kasvanut voimakkaasti 1980-luvun alussa valtion öljytulojen lisääntyessä. Likimain viidesosa julkisen sektorin tuloista on nykyään peräisin Pohjanmeren öljystä, mikä on merkinnyt, että Norjan on ainoana Pohjoismaana ollut mahdollista supistaa merkittävästi valtionvelkaansa viime vuosina.

Julkisen talouden rahoitusasemalla mitattuna alijäämämaita ja selvästi myös nettovelkaantuneita ovat puolestaan olleet Ruotsi ja Tanska, joissa myös hyvinvointivaltiokehitys on ollut varhaisempaa sekä voimakkaampaa. Ruotsissa on myös harjoitettu talouspolitiikka ollut interventionistisempaa kuin muissa Pohjoismaissa. On kuitenkin huomattava, että julkisen talouden tasapainon

(so. rahoitusjäämän eli nettoluotonannon) suhteen juuri Ruotsin ja Tanskan kehitys on muistuttanut eniten tilannetta muissa Länsi-Euroopan maissa (ks. OECD 1984, 65). Julkisen velan kasvussa ne erottuvat kuitenkin aivan omaksi ryhmäkseen 40-50 prosentin bruttokansantuoteosuuksineen. Suomi, jossa julkisen velan määrä on pienin, on Pohjoismaista tässä mielessä lähinnä OECD-maiden keskiarvoa (ks. Economic Growth ... 1984, 35).

Kuvio 2. Julkisen velan suhde markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen Pohjoismaissa 1971-1981. (%)

Lähde: Yearbook of Nordic Statistics.

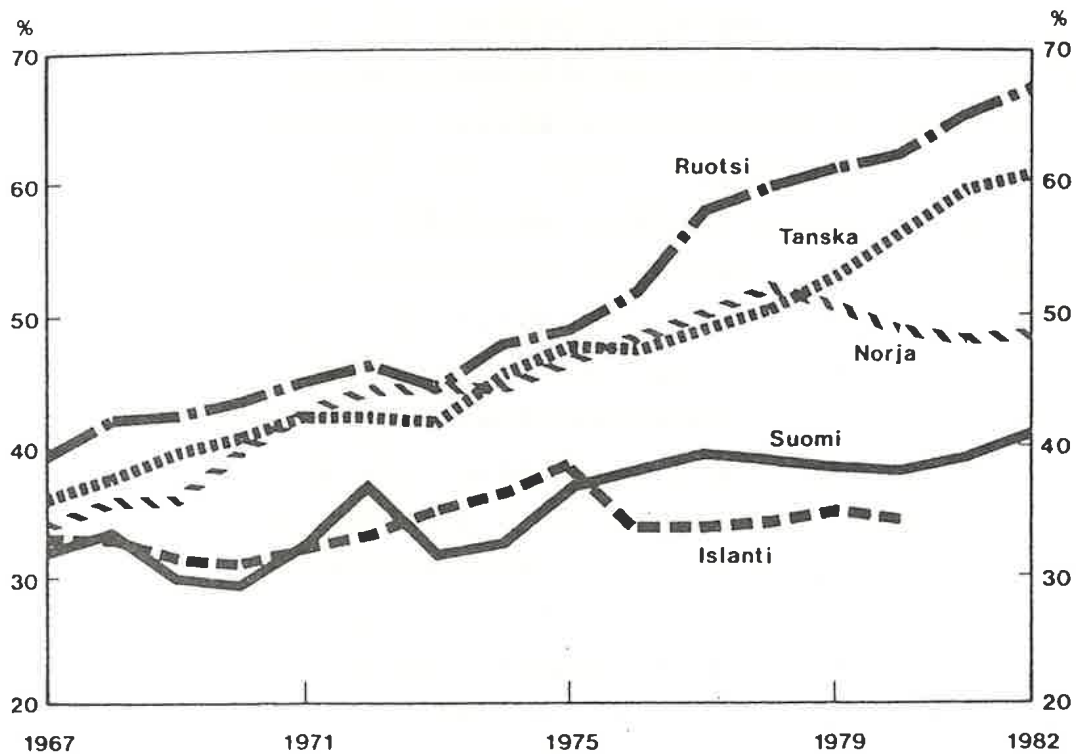
4. JULKISEN SEKTORIN EKSPANSIO POHJOISMAISSA 1960-1982

Julkisen menotalouden kasvu on viime vuosikymmenien aikana ollut hyvin epätasaista kaikissa Länsi-Euroopan maissa ja hyvinvointivaltiokehityksessä ilmenevät erot Pohjoismaiden kesken ovat selvästi lisääntyneet toisen maailmansodan ja etenkin ns. ensimmäisen öljykriisin jälkeen. Sekä julkisen sektorin tuotannon että julkisten menojen bruttokansantuoteosuudella mitattuna (ks. kuvio 3) Pohjoismaat voidaan jakaa kahteen ryhmään.

Ruotsi, Norja ja Tanska erottuvat selvimmin laajan ja voimakkaasti kasvavan julkistalouden maina, kun taas Suomi ja Islanti tulevat selvästi "jälkijunassa". Ruotsissa ja Tanskassa on julkisten menojen bruttokansantuoteosuus kasvanut 1960-luvun alusta lähtien yhteensä yli 30 prosenttiyksikköä, Norjassa noin 20 ja Suomessa ainoastaan 10 prosenttiyksikköä, mikä vastaa OECD-maiden keskimääräistä kasvuvauhtia (ks. Heald 1983, 30-31). Islannin kehitys on tässäkin tapauksessa muistuttanut paljon Suomen julkisten menojen kasvua.

On kuitenkin muistettava, että Ruotsi ja Tanska aloittivat hyvinvointivaltiokehityksensä 1960-luvulla korkeamalta julkisten menojen sekä sosiaaliturvan kattavuuden tasolta kuin muut Pohjoismaat. Toisaalta taloudellinen kasvu on ollut hyvin epätasaista Pohjoismaiden kesken, mikä selittää osaltaan eroja julkisten menojen bruttokansantuoteosuuksien kehityksessä. Esimerkiksi Suomessa asukasta kohti laskettu bruttokansantuote kohosi vuocina 1960-1982 keskimäärin 3,6 prosenttia vuosittain ja Islannissa 3,0, kun vastaavat luvut Tanskan ja Ruotsin osalta olivat 2,7 ja 2,5 prosenttia (ks. OECD 1984, 44). Koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan Suomen teollisuustuotanto onkin kasvanut lähes kaksinkertaisesti muihin Pohjoismaihin verrattuna.

Kuvio 3. Julkiset menot suhteessa markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen Pohjoismaissa 1967-1982 (%)¹

Lähde: OECD 1984, 64.

1. Sisältää valtion, kuntien ja julkisten sosiaaliturvarahastojen menot (so. "total outlays of government").

Ratkaiseva ero Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden, samoin kuin Pohjoismaiden ja muiden Länsi-Euroopan maiden välille julkisen sektorin kasvussa syntyi 1970-luvun puolivälissä ensimmäisen "öljykriisin" jälkeen, jolloin etenkin Ruotsissa kuntasektorin menot kasvoivat voimakkaasti osittain toteutettujen reformien ja osittain yleisen hinta- ja palkkatason kohoamisen seurauksena (ks. Lybeck 1984, 75). Julkisten menojen kasvua kiihdytti Ruotsissa edelleen julkisen sektorin työllisyysosuuden kasvu 1960-luvun puolivälin jälkeen, mikä ylitti huomattavasti sekä muiden Pohjoismaiden että OECD-maiden keskiarvon (ks. Heald 1983, 206). Etenkin Ruotsin ja Tanskan hyvinvointivaltiokehitykselle on ollut ominaista, että julkisten menojen korkeaa tasoa on vastannut myös korkea julkisen työllisyyden taso, mikä puolestaan on ollut seurausta julkisten menojen painottumisesta palvelutuotannon (so. koulutus-, terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen) voimakkaaseen kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Kuitenkin vielä 1960-luvulla esimerkiksi Yhdysvallat oli kaikkia Pohjoismaita edellä julkisen sektorin työllisyydessä (Heald 1983, 206). Osat vaihtuivat 1970-luvun kuluessa Pohjoismaissa toteutettujen laajojen reformien seurauksena, jolloin luotiin uusia hyvinvointipalvelujärjestelmiä muun muassa koulutuksen ja terveydenhuollon alueelle.

Julkisten kulutusmenojen - joista valtaosa on valtion ja kuntien työntekijöiden palkkoja - kasvu onkin ollut nopeinta Tanskassa ja Ruotsissa, missä myös julkisen kulutuksen taso on ollut korkein bruttokansantuoteosuudella mitattuna (so. keskimäärin 20 prosenttia vuosittain 1960-1982). Toisena äärimmäisyytenä on ollut Islanti, missä julkisen kulutuksen osuus bruttokansantuotteesta on samanaikaisesti ollut puolta pienempi (ks. OECD 1981, 14-15). Suomessa julkisen kulutuksen kasvua on hillinnyt hyvinvointivaltion kehityksen yleinen verkkaisuus; vielä 1950-luvun lopulla traditionaaliset valtion tehtävät (so. yleinen hallinto, järjestys ja tur-

vallisuus sekä liikenne) kattoivat yli puolet kulutusmenoista.

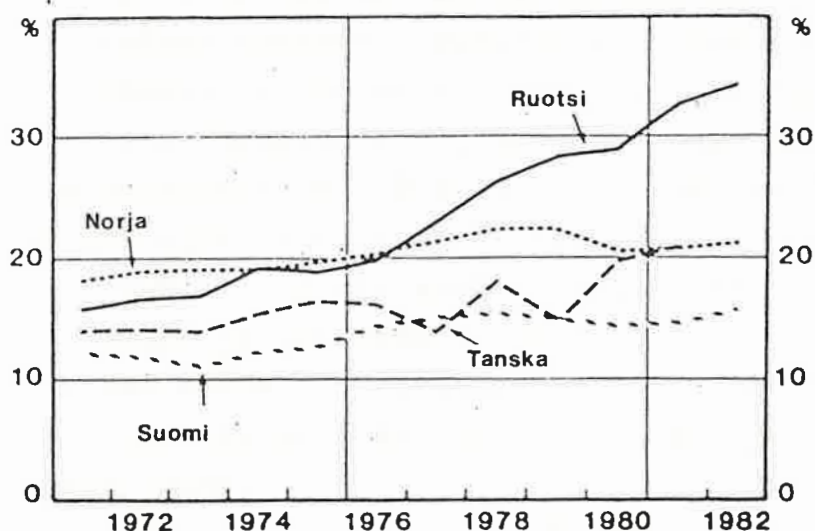
Toisaalta julkisen sektorin suhteellisten ansioiden lasku (ks. Harjunen & Leppänen 1984, 12-14) on pitänyt kurissa sekä julkisten kulutusmenojen että koko julkisen sektorin ekspansiota aina 1960-luvun puolivälistä lähtien. Julkisella sektorilla ei olla päästy osalliseksi palkkaliukumista, jotka yksityisellä sektorilla olivat samanaikaisesti hyvinkin suuria. Osaksi julkisen sektorin keskimääräisten ansioiden laskuun on vaikuttanut myös se, että matalapalkkaisen henkilöstön osuus on lisääntynyt nopeasti 1970-luvun aikana muun muassa terveydenhuoltojärjestelmän uudistusten seurauksena.

Ruotsissa ja Tanskassa julkiset menot ovat selvästi painottuneet kulutukseen ja palvelutuotannon kehittämiseen, kun taas Norjassa julkisten menojen painopiste on aina 1950-luvun puolivälistä lähtien ollut pääasiassa elinkeinoille (so. kalastukselle ja maataloudelle) suunnatuissa siirtomenoissa (OECD 1981). Julkisten menojen rakenteen suhteen Suomi muistuttaa pikemminkin Ruotsia ja Tanskaa, joskin tulonsiirrot - etenkin maataloudelle ja teollisuudelle - kattavat suhteellisesti suuremman osan julkisista kokonaismenoista kuin esimerkiksi Ruotsissa. Kuitenkin myös Ruotsissa kotitalouksille suunnatut tulonsiirrot ovat kasvaneet voimakkaasti 1970-luvulla. Vaikka julkinen palvelutuotanto onkin kaikissa Pohjoismaissa varsin keskeisellä sijalla, voidaan siirtomenojen suurta osuutta julkisen talouden budjetissa kuitenkin pitää juuri Pohjoismaille tyypillisenä ilmiönä.

Julkisten menojen kasvuun ja hyvinvointivaltion laajenemiseen on julkisen talouden velkaantumisesta huolimatta liittynyt väistämättä myös verorasituksen lisääntyminen. Bruttoveroaste onkin kaikissa Pohjoismaissa ylittänyt OECD-maiden keskiarvon (taulukko 1). Nopeimmin verotus on kiristynyt Ruotsissa ja Tanskassa, missä se on ky-

seisenä aikana kaksinkertaistunut. Suomessa bruttoveroaste on pysytellyt OECD-maiden keskiarvon tuntumassa. Mikäli kuitenkin otetaan huomioon julkisen sektorin yksityiselle sektorille (so. kotitalouksille ja elinkeinoille) maksamat tulonsiirrot, ei lopullinen verorasitus eli nettoveroaste poikkea kovinkaan merkittävästi Pohjoismaiden ja muiden OECD-maiden kesken. Suurin osa bruttoveroasteen noususta Pohjoismaissa onkin ollut seurausta uudelleenjaon lisääntymisestä.

Kuvio 4. Tulonsiirrot yksityiselle sektorille suhteessa markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen Pohjoismaissa 1971-1982 (%)

Lähde: Economic Growth in a Nordic Perspective, 1984.

Taulukko 1. Bruttoveroaste eli kaikkien verotulojen suhde markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen Pohjoismaissa 1955-1980 (%)

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Tanska	23	25	30	40	41	46
Suomi	27	28	30	32	36	35
Norja	28	31	33	39	45	47
Ruotsi	26	27	36	41	44	50
OECD	24	26	27	31	33	36

Lähde: OECD 1982.

Pohjoismaat eroavat jonkin verran toisistaan myös verotuksen rakenteen suhteen. Ruotsissa ja Tanskassa verotus on selvimmin painottunut välittömiin veroihin (so. tulo- ja varallisuusveroon), kun taas Suomessa verotuksen painopistettä on 1970-luvun lopusta lähtien määrätietoisesti pyritty siirtämään kohti välillistä verotusta (so. pääasiassa erilaisiin hyödykeveroihin). Sen sijaan Norjassa välittömien ja välillisten verojen sekä työnantajien sosiaaliturvamaksujen osuus on ollut likimain yhtä suuri (OECD 1981, OECD 1982 ja Yearbook of Nordic ... 1983, 265).

Verotuksen rakenteella on vaikutuksensa siihen, miten tulojen uudelleenjakoa toteutuu. Mitä suurempi paino välittömillä veroilla ja etenkin progressiivisella tuloverolla on, sitä tehokkaammin voidaan olettaa uudelleenjaon toteutuvan. Toisaalta mitä suurempi osuus kokonaisveroista kerätään kulutuksen kautta ja muina välillisinä veroina, sitä vähemmän progressiivista verotus on ja sitä pienempi on verotuksen tuloeroja tasaava vaikutus.

5. HYVINVOINTIMENOJEN KEHITYS JA RAKENNE

Julkisten kokonaismenojen tai edes kulutusmenojen bruttokansantuoteosuuden kehityksen seuraaminen ei sinänsä ole merkittävää hyvinvointivaltion tilaa arvioitaessa. Tärkeintä on sen sijaan tietää, mitä julkinen sektori menoillaan tekee. Kulutusmenot voidaan tätä varten jakaa kolmeen ryhmään: traditionaalisen valtion menoihin, hyvinvointivaltiomenoihin ja "sekatalousmenoihin" (so. "mixed economy"). Ensin mainitut menot koostuvat yleisen hallinnon, maanpuolustuksen ja liikenteen menoista. Näillä menoilla tuotetut julkiset palvelut ovat kollektiivisia ja jakamattomia, minkä vuoksi niiden tuotanto tapahtuu julkisen sektorin toimesta. Hyvinvointivaltiomenoja on periaatteessa kahta lajia: hyvinvointipalvelujen (so. "merit goods") tuottamiseen ja toimeentulon turvaamiseen (so. "income maintenance") kohdistuvat menot. Näitä palveluja voitaisiin tuottaa myös yksityisesti, mutta julkinen sektori on ottanut niiden tuotannon hoitaakseen tietyistä tehokkuus- tai tasa-arvosyistä johtuen. "Sekatalousmenoista" suurin osa liittyy elinkeinojen (so. maatalouden, kalastuksen, teollisuuden) tukemiseen ja julkisen velan hoitoon (so. korkomenot).

Taulukko 2. Julkiset kulutusmenot tehtävän mukaan
Pohjoismaissa vuonna 1981 (%)

	Traditionaalisen valtion menot	Hyvinvointi- valtiomenot	Sekatalous- menot	Yhteensä
Tanska	16	67	17	100
Suomi	24	68	8	100
Norja	28	59	13	100
Ruotsi	24	70	6	100

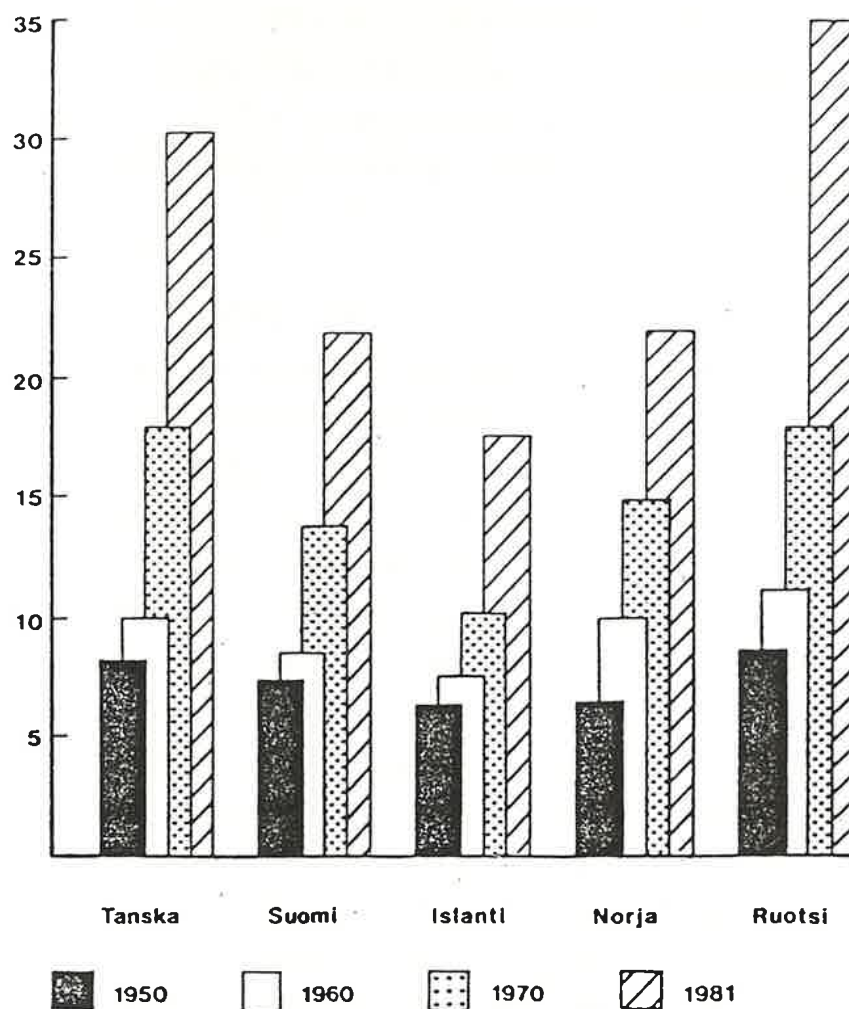
Lähde: Yearbook of Nordic Statistics 1982, 1983.

Kaikissa Pohjoismaissa valtaosa eli noin 60-70 prosenttia kulutusmenoista kohdistuu hyvinvointivaltion ylläpitoon. Traditionaalisten menojen osuus on suurin sotilaspoliittiselta asemaltaan erilaisessa Norjassa, missä myös "sekatalousmenot" ovat keskimääräistä suuremmat johtuen laajasta elinkeinojen (so. maatalouden ja kalastuksen) tuesta. Tanskassa puolestaan "sekatalousmenoja" on lisännyt julkisen velan hoitokustannusten kasvu 1970-luvun lopulla verotulojen vähetessä ja valtionvelan kasvaessa. Suomessa traditionaalisten menojen osuus on supistunut nopeasti 1970-luvulla, jolloin niiden osuus kaikista kulutusmenoista oli vielä likimain 40 prosenttia. Valtion osuus julkisista kulutusmenoista oli kaikissa Pohjoismaissa 30-40 prosenttia ja paikallishallinnon osuus 60-70 prosenttia.

Hyvinvointivaltion kehitystasetta kuvataan usein sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuudella (kuvio 5). Vielä 1950-luvulla Pohjoismaiden välillä ei ollut merkittäviä eroja sosiaalimenojen tasossa (ks. Social Security ... 1984, 93). Ruotsi ja Tanska alkoivat erottua muista Pohjoismaista vasta 1960-luvun puolivälissä keskimääräistä kehittyneempinä hyvinvointivaltioina, kun taas muut Pohjoismaat ovat jääneet sosiaalimenojen kehityksessä jopa muiden Länsi-Euroopan maiden jälkeen.

Kaikista sosiaalimenoista tulonsiirrot kotitalouksille kattavat yli puolet ja niiden määrä suhteessa markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen on kaksinkertaistunut viimeisten viidentoista vuoden aikana kaikissa Pohjoismaissa. Vielä 1960-luvun puolivälissä kaikki Pohjoismaat olivat tässä suhteessa OECD-maiden keskiarvon alapuolella; Suomi, Norja ja Islanti olivat sitä edelleenkin 1980-luvun alussa (ks. OECD 1984, 63).

Kuvio 5. Sosiaalimenojen suhde markkinahintaiseen bruttokansantuotteeseen Pohjoismaissa 1950-1981 (%)

Lähde: Social Security in the Nordic Countries 1984, 8.

On kuitenkin huomattava, että Islannin tuleekin olla muita Pohjoismaita matalammalla tasolla etenkin sosiaalisten tulonsiirtojen kehityksessä. Onhan Islannin väestörakenne muista Pohjoismaista täysin poikkeava vanhempien ikäluokkien suhteellisen osuuden ollessa huomattavan alhainen. Tämän vuoksi esimerkiksi vanhuuseläkettä saavien osuus koko väestöstä oli 1980-luvun alussa Islannissa vain 8 prosenttia, kun se muissa Pohjoismaissa oli 12-16 prosenttia (ks. Social Security ... 1984, 41).

Kun sosiaaliturva 1930-luvun alussa kattoi jo 70 prosenttia Tanskan ja runsaat puolet Ruotsin työikäisestä väestöstä, olivat vastaavat osuudet Norjan ja Suomen osalta vain 20 ja viisi prosenttia (esim. Alestalo & Flora & Uusitalo 1985, 193). Vuoteen 1945 mennessä myös Ruotsi ja Norja olivat yltäneet 70 prosenttiin sosiaaliturvan kattavuudessa, mutta Suomelta samaan kehitykseen kului vielä koko 1960-luku. Suomi siirtyikin institutionaaliseen hyvinvointipolitiikkaan muita Pohjoismaita myöhemmin 1960-luvulla pakollisen sosiaalivakuutuksen myötä (so. kansaneläke 1957, työeläke 1960 ja sairausvakuutus 1964). Hyvinvointivaltion kehityksen taustalla vaikutti tässä vaiheessa laaja poliittinen konsensus. Toisaalta työnantaja- ja työntekijäjärjestöt toimivat yhteistyössä työeläkejärjestelmän luomiseksi. Toisaalta vasemmistopuolueet ja maalaisliitto/keskustapuolue ajoivat omien kannattajiensa etuja, jotka nähtiin yllättävän usein yhteneväisinä.

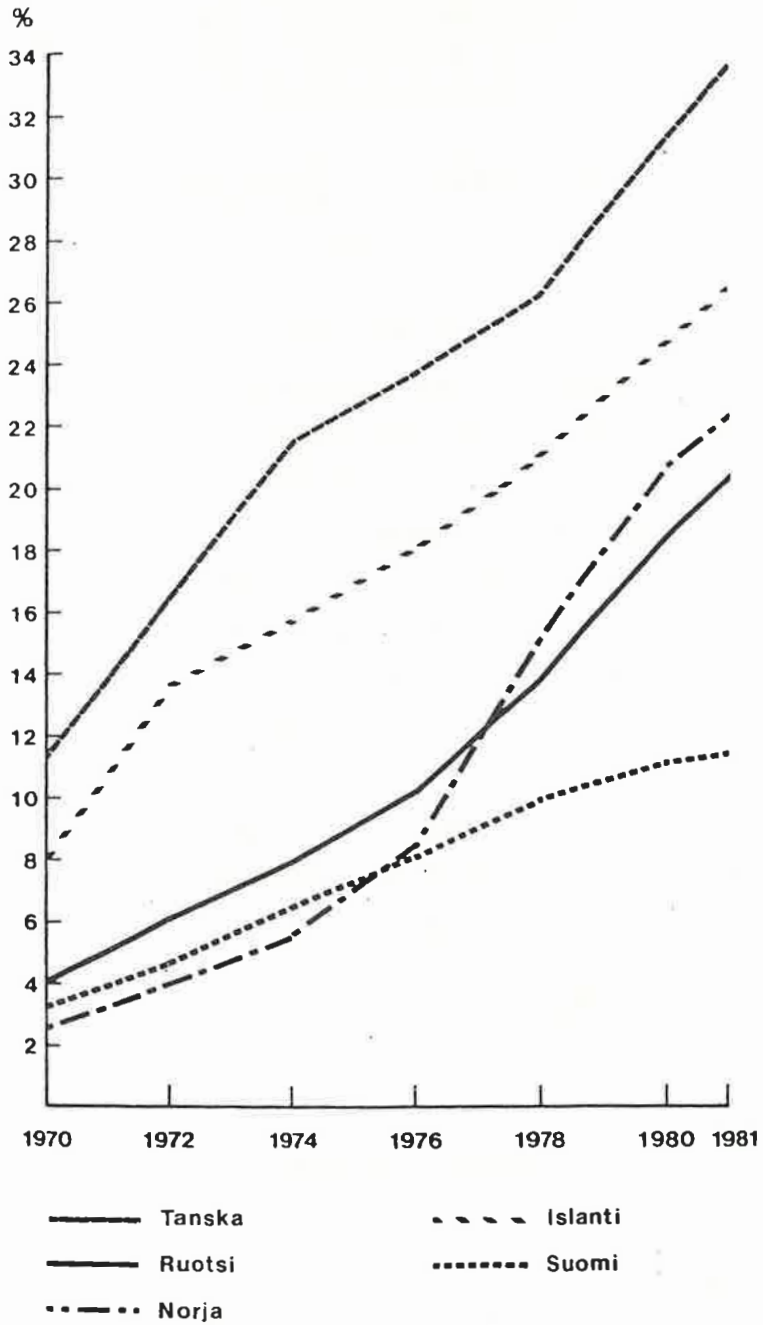
On kuitenkin huomattava, että kattavuudestaan huolimatta sosiaalietuuksien taso ei Pohjoismaissa ollut vielä 1950-luvun lopussakaan länsieurooppalaisessa mittakaavassa. Sosiaaliturvan tasossa tapahtunut kehitys on myös ollut hyvin epätasaista Pohjoismaiden kesken etenkin, jos sitä mitataan korvausprosentin avulla (so. nettomääräisten käteismaksujen suhteena nettotuloihin). Näyttää siltä, että etenkin Suomessa on kehitetty voimakkaammin sosiaaliturvan kattavuutta kuin sen mää-

rällistä tasoa (esim. Social trygghet ... 1980 ja Social Security ... 1984). Jopa Islanti, joka usein unohdetaan hyvinvointivaltiovertailuissa, yltää sosiaaliturvan tasossa samaan kuin Suomi. Täysimääräisimmät sosiaaliturvaetuudet ovat olleet Ruotsissa, paitsi työttömyysavustuksessa Tanskassa.

Sosiaaliturvan kattavuudesta ja tasosta kertovat jotain myös yksittäisiä tukimuotoja koskevat esimerkit. Muun muassa asumistukea saavien perheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli korkein Ruotsissa, joskin myös siellä kyseinen osuus on laskenut viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana 50 prosentista noin 30 prosenttiin. Muissa Pohjoismaissa asumistukea saavien perheiden osuus on vaihdellut 5 ja 15 prosentin välillä. Sosiaaliavustusta (so. huoltoapua, toimeentulotukea yms.) saavien henkilöiden määrä koko väestössä oli korkein myös Ruotsissa, joskin tämäkin osuus on laskenut vuosikymmenen aikana runsaasta 6 prosentista 4 prosenttiin. Suomessa kehitys on ollut samansuuntaista, kun taas Norjassa vastaava osuus on tasaisesti kohonnut, ollen vuonna 1981 sama kuin Suomessa eli noin 3 prosenttia. Islannin ja Tanskan sosiaaliavustusjärjestelmät ovat siinä määrin muista poikkeavia, ettei niitä voi tässä yhteydessä verrata muihin (ks. Social Security ... 1984).

Alhaisesta bruttokansantuoteosuudestaan huolimatta ehkä selvimmin sosiaalimenojen puolella hyvinvointivaltion kasvu näkyy kuitenkin lapsiperheille suunnattujen palvelujen kehityksessä. Alle kouluikäisten lasten kunnallinen päivähoito päiväkodeissa on 1970-luvun alusta lähtien laajentunut lähes räjähdysmäisesti suhteessa vastaavanikäisten lasten lukumäärään (kuvio 6). Nopeinta kehitys on ollut Tanskassa ja hitainta Suomessa, jossa valtaosa julkisen sektorin organisoimasta päivähoidosta tapahtuu päiväkotien ulkopuolella, perhepäivähoitona.

Kuvio 6. Päiväkotihoidossa olevien lasten osuus kaikista 0-6 -vuotiaista lapsista Pohjoismaissa 1970-1981

Lähde: Social Security ... 1984, 73.

Taulukko 3. Sosiaaliturvan rahoituksen jakautuminen Pohjoismaissa 1981 (%)

	Valtio	Työnantajat	Vakuutetut
Tanska	88	10	2
Suomi	43	49	8
Norja	42	38	20
Ruotsi	50	49	1

Lähde: Social Security ... 1984, 100-114.

Vielä 1960-luvulla valtiovalta vastasi yli puolesta sosiaaliturvan rahoituksesta kaikissa Pohjoismaissa. Suomessa tosin työnantajien ja Norjassa vakuutettujen oma osuus oli yli neljäsosa kokonaisrahoituksesta. Työeläkejärjestelmän - Suomea lukuun ottamatta muissa Pohjoismaissa lisäeläke - voimaantulon myötä myös sosiaaliturvan rahoitus on muuttunut. Tanskassa ja Islannissa rahoitusrakenne sekä valtiovallan osuus ovat säilyneet likimain ennallaan.

Ruotsissa valtiovalta ja työnantajat rahoittavat sosiaaliturvaa lähes samassa suhteessa. Suomessa sen sijaan sosiaaliturvan rahoituksen painopiste on siirtynyt enemmän työnantajille.

6. ONKO POHJOISMAINEN HYVINVOINTIVALTIO KRIISISSÄ?

Yhteiskuntatieteilijät ovat yleensä pitäneet uudelleenjakoa hyvinvointivaltion tärkeimpänä tehtävänä (esim. Titmuss 1974). Taloudellisen kasvun hidastuessa uudelleenjaon ongelmat tulevat kuitenkin helposti keskeisiksi poliittisiksi kiistakysymyksiksi. Kun jaettavan määrä ei enää kasva yhtä nopeasti kuin aikaisemmin, mutta potentiaalisten jakajien määrä kuitenkin lisääntyy - esimerkiksi väestön ikärakenteen muuttuessa - ristirii-

doilta uudelleenjaossa tuskin voidaan välttyä. Mikäli hyvinvointivaltion kasvua ei enää jostain syystä voida rahoittaa verotusta kiristämällä tai valtionvelkaa lisäämällä, näyttää hyvinvointivaltio ajautuneen umpikujaan ja "hyvinvointivaltion kriisi" on valmis.

Tällaisella kehityskuvalla voidaan pitkälti luonnehtia myös Pohjoismaiden tilannetta taloudellisen kasvun hidastuessa 1970-luvun jälkipuoliskolla. Pohjoismaat poikkeavat kuitenkin toisistaan huomattavasti sekä siinä, missä määrin niissä hyvinvointivaltio on "institutionalisoitunut" että siinä, missä määrin se on "kriisiytynyt". Edellä esitetyn perusteella on käynyt ilmi, että Ruotsi ja Tanska ovat kaikkein pisimmällä institutionaalisen hyvinvointivaltion kehityksessä, kun taas Suomi yhdessä Islannin kanssa on jäänyt likimain vuosikymmenen jälkeen. Norja sijoittuu monessa mielessä näiden kahden äärimmäisyyden väliin.

Ei liene yllättävää, että sama asetelma säilyy, kun verrataan Pohjoismaita keskenään sen suhteen, missä määrin hyvinvointivaltion voidaan katsoa olevan "rahoituskriisissä". Sekä julkisen talouden rahoitusaseman että valtionvelan ja bruttoveroasteen kehityksen perusteella Ruotsin ja Tanskan pitäisi lähiaikoina olla todellisissa vaikeuksissa hyvinvointivaltion rahoituksen kanssa. Taloudellinen kasvu on kuitenkin molemmissa maissa pysynyt kohtuullisena ja noudatellut pitkälti muiden Pohjoismaiden kehitystä, joskin alhaisemmilla kasvuprosenteilla. Ruotsissa myös työllisyystilanne on ollut parempi kuin muissa yhtä velkaantuneissa maissa.

Vaikka näin karkean tarkastelun perusteella ei vielä voikaan julistaa lopullista tuomiota sen suhteen, ovatko pohjoismaiset hyvinvointivaltiot kriisissä vai eivät, voidaan ainakin tehdä se varovainen johtopäätös, että mahdollinen kriisi - jos sellainen on olemassa - ei ainakaan välittömästi koske hyvinvointivaltion rahoitusta. Sen sijaan orastavan kriisin syitä saattaa löytyä

muualta, esimerkiksi uudelleenjaon tehokkuudesta tai tehottomuudesta. Hyvinvointivaltiotahan on usein arvosteltu siitä, että pyrkimyksistään huolimatta se ei ole aikaansaanut tulojen ja hyvinvoinnin jakautumisen tasoittumista, vaan resursseja on pikemminkin kierrätetty tarpeettoman paljon julkisen sektorin kautta.

Tulo- ja varallisuuserojen tasoittaminen onkin aina ollut pohjoismaisen hyvinvointivaltion "Akillen kantapää". Institutionaalisen hyvinvointivaltion ominaisuksiinhan kuuluu, että niiden henkilöiden lukumäärä, jotka verotuksen kautta rahoittavat hyvinvointivaltiota, on kasvanut huomattavasti universaalien sosiaaliturvajärjestelmien astuessa voimaan. Samalla on myös käynyt yhä selvemmäksi, ettei uudelleenjako vaikuta ainoastaan äärimmäisyydestä toiseen - hyvin rikkailta hyvin köyhille - vaan koskee koko väestöä. Suuri osa uudelleenjaosta tapahtuukin eri väestöryhmien kesken (so. aktiiviväestö versus passiiviväestö) horisontaalisella tasolla. Tämä merkitsee, että samat henkilöt sekä maksavat veroja että saavat tulonsiirtoja julkiselta sektorilta.

Kaiken kaikkiaan pohjoismaiset hyvinvointivaltiot näyttävät menestyneen varsin hyvin uudelleenjakotehtävässään esimerkiksi muihin OECD-maihin verrattuna, säilyttäen samalla kohtuullisen taloudellisen kasvun. Hintana on kuitenkin ollut voimakas julkisten menojen ekspansio lukuun ottamatta Suomea, missä on maltillisemmalla hyvinvointivaltiokehityksellä ja julkisten menojen kasvulla saavutettu jopa muita Pohjoismaita tasaisempi verotuksen jälkeinen tulonjako (ks. Allén 1985, 41-43). Ongelmallisinta tulonjaon kehityksessä lienee kuitenkin se, että huolimatta hyvinvointivaltion kehityksestä, tulonjaon tasoittuminen näyttää pysähtyneen useimmissa Pohjoismaissa 1970-luvun aikana. Onko hyvinvointivaltion tavoitteissa tapahtunut muutos vai onko perinteisten tavoitteiden toteuttamisessa yksinkertaisesti epäonnistuttu? Tulisiko hyvinvointivaltion pyrkiä tulevai-

suudessa vaikuttamaan enemmän myös alkuperäiseen tulojen ja varallisuuden jakautumiseen?

Hyvinvointivaltion kriisistä puhuttaessa kiinnitetään huomio yleensä yksinomaan julkisen sektorin kokoon. Tärkeämpää kuin julkisten menojen määrä on se, mitä julkinen sektori menoillaan tekee. Kaikissa Pohjoismaissa hyvinvointivaltiomenojen osuus julkisista menoista on yli kaksi kolmasosaa. Tämän vastapainona esimerkiksi puolustusmenojen osuus julkisesta budjetista on huomattavan pieni.

7. YHTEENVETO

Hyvinvointivaltion ja valtiollisen sosiaaliturvan syntyhistoriaa sekä myöhempää kehitystä voidaan luonnehtia kolmena erillisenä vaiheena. Ensiksi 1800-luvun lopulla sosiaaliturvauudistuksia käytettiin lähes yksinomaan poliittisen legitimaation ja yhteiskunnallisten paineiden hillitsemisen välineenä. Toisessa vaiheessa 1930-1950 -luvulla sosialidemokraattinen työväenliike voimistui ja asetti tavoitteekseen institutionaalisen hyvinvointivaltion, jolloin myös humanitaaristen arvojen merkitys korostui. Kolmannessa vaiheessa 1950-1960-luvulla hyvinvointivaltio sai tuekseen laajan poliittisen konsensuksen hyväksynnän. Hieman kärjistäen voisi väittää, että nyt yhteiskunnan eri intressiryhmät säätelivät yhdessä yhteiskunnallisia paineita ja ristiriitoja hyvinvointivaltion avulla. Ensin mainitun kehitysvaiheen ehtivät läpikäydä ainoastaan Ruotsi ja Tanska. Toinen vaihe kuvaa nimenomaan ruotsalaisen hyvinvointivaltion taustatekijöitä, kun taas Suomessa hyvinvointivaltion kasvu on perustunut nimenomaan laajaan poliittiseen konsensukseen.

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden kehitykselle on ollut ominaista, että sosiaalipolitiikka on liittynyt läheisesti muihin talouspolitiikan osa-alueisiin eikä sitä näin ollen ole helppo erottaa omaksi kokonaisuudekseen. Huolimatta siitä, että eri Pohjoismaiden kehitys on ollut monessa suhteessa hyvin samanlaista, ei kuitenkaan ole perusteltua puhua yhdestä ja yhtenäisestä "pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta"; kansalliset mallit julkisen sektorin kasvussa ja hyvinvointivaltion "institutionalisoitumisen asteessa" ovat jopa lisääntyneet 1970-luvun puolivälin jälkeen. Selvimmin toisistaan eroavat Ruotsi ja Suomi, jotka edustavat monessa mielessä ääripäitä pohjoismaisessa hyvinvointivaltiokehityksessä.

LÄHTEET

- Alestalo, M. & Flora, P. & Uusitalo, H.: Structure and Politics in the Making of the Welfare State: Finland in Comparative Perspective. Teoksessa R. Alapuro et al. (toim.): Small States in Comparative Perspective; Oslo 1985.
- Allén, T.: Onko hyvinvointivaltio kriisissä? Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Katsaus 1 (1985).
- Economic Growth in a Nordic Perspective; DØR sekretariat, ETLA, IFF, IUI, IØI, 1984.
- Esping-Andersen, G. & Korpi, W.: Fra fattighjaelp til velfaerdsstat; Tidskrift for politisk økonomi, 1 (1983-1984).
- Esping-Andersen, G. & Korpi, W.: Social Policy as Class Politics in Post-War Capitalism: Scandinavia, Austria and Germany. Teoksessa J.H. Goldthorpe (toim.): Order and Conflict in Contemporary Capitalism; Oxford 1984.
- Gough, I.: The Political Economy of the Welfare State; Lontoo 1979.
- Harjunen, P. & Leppänen, S.: Palkkarakenne Suomessa vuosina 1960-1982. Taloudellinen suunnittelukeskus, selvitys 11; Helsinki 1984.
- Heald, D.: Public Expenditure; Oxford 1983.
- Heimann, E.: Soziale Theorie des Kapitalismus; Frankfurt 1980.
- Hellsten, K. & Riihinen, O.: Arvot ja aatteet yhteiskunnallisessa muutoksessa ja sosiaalipolitiikassa; Sosiaaliviesti, 6 (1986).
- Johansson, S.: When is the Time Ripe? Political Power and Social Theory, 3 (1982).
- Korpi, W.: Sosiaalipolitiikan strategiat ja Ruotsin sosiaalipolitiikka; Sosiaalipolitiikka, 1981.
- Korpi, W.: The Democratic Class Struggle; Lontoo 1983.
- Kuhnle, S.: The Beginnings of the Nordic Welfare States; Acta Sociologica, 21 (1978).
- Lybeck, J.: Varför växer den offentliga sektorn? Ekonomisk Debatt 7 (1985).
- Mjøset, L.: Ekonomi och politik i Norden; Häftan för kritiska Studier 4 (1985).

OECD: Public Expenditure Trends; Pariisi 1981.

OECD: Revenue Statistics of OECD Member Countries;
Pariisi 1982.

OECD: Economic Outlook. Historical Statistics 1960-1982; Pariisi 1984.

Puoskari, P.: Tehokkaan kysynnän teoria SDP:n suhdanne-
poliittisessa ajattelussa 1930-luvulta 1960-luvun
alkuun; Yleisen valtio-opin pro gradu -tutkielma,
Helsingin yliopisto 1979.

Social trygghet i de nordiska länderna; Nordisk
statistisk skriftserie 37, Tukholma 1980.

Social Security in the Nordic Countries; Statistical
Reports of the Nordic Countries 44, Helsinki 1984.

Tittmus, R.: Social Policy; Lontoo 1974.

Wilensky, H. & Lebraux, Ch.: Industrial and Social
Welfare?, New York 1958.

Yearbook of Nordic Statistics 1982:17; Tukholma 1983.